

dr inż. Izabela Kurtyka-Marcak

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu
Zakład Polityki Regionalnej i Agrobiznesu

Uwarunkowania rozwoju turystyki wiejskiej na terenie Dolnego Śląska ze szczególnym uwzględnieniem obszarów górzystych

WSTĘP

Obszary wiejskie posiadają korzystne warunki do rozwoju turystyki, w tym agroturystyki. Dotyczy to zwłaszcza regionów o niskim poziomie uprzemysłowienia, bogatych w walory przyrodniczo-krajobrazowe i kulturowe. Turystyka wiejska pełni istotną rolę na terenach o niekorzystnych warunkach do gospodarowania w rolnictwie (ONW), gdzie produkcja rolna jest utrudniona ze względu na niekorzystne warunki glebowo-przyrodnicze i ukształtowanie terenu (obszary górskie i podgórskie) [*Plan rozwoju obszarów wiejskich...*, 2003].

Turystyka wiejska jest jednym z kierunków pozarolniczej działalności prowadzonej przez mieszkańców wsi w województwie dolnośląskim. Najbardziej sprzyjające warunki aktywizacji turystycznej występują w południowej części województwa (Sudety) oraz północno-wschodniej (Dolina Baryczy). Na tym obszarze koncentruje się ok. 80% wszystkich obiektów turystyki wiejskiej. Proces przechodzenia od funkcji rolniczej do funkcji rolniczo-turystycznych obszarów wiejskich jest zjawiskiem dającym się zaobserwować w ostatnich latach, a mającym swój początek w latach 90. ubiegłego wieku, kiedy z powodu spadku znaczenia produkcji rolniczej w tworzeniu dochodów osobistych rodzin wiejskich istotną rolę zaczęły odgrywać alternatywne źródła zarobkowania.

CEL ZAKRES I METODYKA

Celem opracowania było przedstawienie czynników mających wpływ na rozwój turystyki na obszarach wiejskich Dolnego Śląska ze szczególnym uwzględnieniem terenów górzystych. Badania zostały przeprowadzone w latach 2006, 2007, 2008 i 2010 w obiektach świadczących usługi turystyczne.

W pierwszym roku badań przeprowadzono ankietę w 50 obiektach powiatu kłodzkiego, w 2007 r. tą samą ankietę skierowano do właścicieli 28 tego typu obiektów w byłym województwie jeleniogórskim. W 2008 r. badania przeprowadzono na terenie Parku Krajobrazowego Dolina Baryczy w 23 gospodarstwach, a ostatnie dane pochodzą z 15 obiektów usytuowanych w gminach Mysłakowice i Podgórzyn i są zebrane w ramach pracy magisterskiej Łukasza Popika [Popik, 2012]. Obiekty do badań zostały dobrane celowo, natomiast materiały źródłowe zostały zebrane metodą ankietową [Kopeć, 1983, s. 7–277; Stachak, 1979, s. 48–86].

WYNIKI BADAŃ

Rozwój turystyki na obszarach wiejskich w dużym stopniu wpływa na poprawę sytuacji ekonomicznej mieszkańców wsi. Umożliwia zwiększenie dochodów, powstanie nowych miejsc pracy oraz pobudzenie gospodarki lokalnej, szczególnie w sferze usług. Dla rolników jest to jednoznaczne z podniesieniem poziomu życia, a w niektórych sytuacjach zapewnia podtrzymanie gospodarstwa rolnego. Wprowadzenie przez rolników dodatkowej działalności pozarolniczej związane jest głównie z jakością krajobrazu oraz walorami środowiska naturalnego. Rozwój gospodarstw prowadzących działalność turystyczną bardzo mocno związany jest z rentą położenia gospodarstwa. W przypadku działalności turystycznej na wsi rentę położenia oznacza pewnego rodzaju premię atrakcyjnego umiejscowienia tzw. rentę środowiskową [Czyżewski, Henisz, 2000, s. 245]. Jest to istotny potencjał, który jeśli zostanie przez gospodarza zauważony, to może równać się z odniesieniem sukcesu przy wprowadzaniu takiego rodzaju działalności. Korzystanie z tzw. dóbr wolnych umożliwia rozwój gospodarstwa oraz stanowi źródło dochodu. Walory turystyczne posiadają podstawowe znaczenie dla oceny atrakcyjności regionu turystycznego, a ich obecność jest podstawową determinantą wykształcenia się rynku turystycznego. Walory turystyczne spełniają w turystyce funkcje typowo użytkowe, mogące być wykorzystane bezpośrednio dla tworzenia produktów lub usług turystycznych (np. wody do uprawiania sportów wodnych i wędkarstwa, lasy dla grzybobrania), jak i funkcje estetyczne.

Województwo dolnośląskie, a szczególnie rejony sudeckie posiadają liczne walory turystyczne, zarówno o charakterze przyrodniczym, jak i antropogenicznym. Czynniki te sprzyjają powstawaniu i rozwijaniu gospodarstw agroturystycznych.

Tabela 1. Motywy podjęcia działalności agroturystycznej

Wyszczególnienie	2006	2007	2008	2010
	%			
Dodatkowy dochód	76	89	65	87
Położenie w atrakcyjnym turystycznym regionie	76	54	85	73
Posiadanie wolnych pomieszczeń	58	54	54	53
Możliwość realizacji własnych zainteresowań	42	57	46	67
Brak stałego zatrudnienia	30	11	12	13
Przykład sąsiadów i znajomych	24	36	8	0
Uzyskanie kredytu preferencyjnego	18	4	12	7
Tradycje rodzinne	16	11	8	0
Możliwość skorzystania z funduszy UE	12	11	8	0
Informacje w radio, telewizji, prasie	8	14	4	13
Propozycje władz gminy	6	4	0	0
Propozycja doradcy rolniczego	6	18	0	0
Działalność Koła Gospodyń Wiejskich	2	4	0	0

Źródło: opracowanie własne.

Właściciele analizowanych gospodarstw dostrzegają możliwości jakie stwarzają im walory turystyczne w rozwoju tego typu aktywności. Tabela 1 wskazuje, że położenie w atrakcyjnym regionie stało się jednym z istotnych motywów podjęcia działalności agroturystycznej. Decydujący wpływ na zainteresowanie rolników i rozwijanie przedsięwzięć turystycznych na wsi miała potrzeba szukania dodatkowych źródeł przychodów.

W wielu państwach, jak również w Polsce, procesy przemian funkcjonalnych terenów wiejskich doprowadziły do tego, że wieś nie jest już obszarem, na którym żyje i pracuje wyłącznie ludność rolnicza. Przemiany terenów wiejskich i rolniczych oraz ludności tam zamieszkałej doprowadziły do tego, że zmieniła się struktura źródeł utrzymania ludności wiejskiej, w której działalność rolnicza zaczęła odgrywać mniejszą rolę [Drzewiecki, 1995].

Efektywność ekonomiczna prowadzonej działalności jest sprawą bardzo indywidualną, gdyż różni właściciele oczekują bardzo zróżnicowanych dochodów, posiadają różne zasoby mieszkaniowe, zasoby otoczenia, pomysłowość, przedsiębiorczość, zasoby pracy.

Analizowani respondenci uzyskiwali dochody ze świadczenia usług turystycznych na różnym poziomie (tabela 2).

Tabela 2. Średnie roczne dochody gospodarzy z działalności agroturystycznej i produkcji rolniczej

Wyszczególnienie	2006	2007	2008	2010
	tys. zł			
Dochód z gospodarstwa rolnego	24,2	20,5	10,5	7,7
Dochód z działalności agroturystycznej	25,3	18,3	7,7	8,1

Źródło: opracowanie własne.

Najwyższe średnie roczne dochody ze świadczenia usług turystycznych uzyskały obiekty usytuowane w powiecie kłodzkim (24,2 tys. zł). Gospodarstwa te w 90% świadczyły swoje usługi przez cały rok. Najwięcej obiektów sezonowych (ok. 40%) w badanej populacji znajdowało się wśród gospodarstw położonych na terenie Parku Krajobrazowego Dolina Baryczy (2008 r.), co przekłada się na wysokość uzyskanego dochodu na najniższym poziomie wśród badanych regionów (7,7 tys. zł rocznie). Obiekty te dysponowały średnio mniejszą bazą noclegową (3 pokoje i 9 miejsc noclegowych) w porównaniu z innymi analizowanymi regionami, gdzie w latach 2006 i 2007 (roczny dochód: 20,5 tys. zł) obiekty wynajmowały średnio 4 pokoje co dawało 14 miejsc noclegowych, a w roku 2010 (roczny dochód: 7,7 tys. zł) gospodarze udostępniali turystom 4 pokoje z 11 miejscami noclegowymi.

Sezonowość oferty obiektów Doliny Baryczy wiąże się z walorami naturalnymi, które skłaniają do wypoczynku głównie w trzecim kwartale roku, generując ponad 50% ogólnej liczby sprzedanych noclegów i odwiedzających gości. Region jest atrakcyjny w okresie letnim, a głównymi walorami są czyste środowisko przyrodnicze, bogate runo leśne, wielohektarowe stawy w Miliczu, powstałe jeszcze w XII i XIII wieku, jeden z najpiękniejszych rezerwatów ornitologicznych w Środkowej Europie (ponad 160 gat. lęgowych ptactwa).

Wysokość uzyskiwanych dochodów skorelowana jest z liczbą sprzedanych noclegów, a także z liczbą lat świadczenia usług turystycznych. Najwięcej noclegów sprzedano w obiektach badanych w latach 2006 (618 noclegów) i 2007 (591 noclegów), a co za tym idzie – również tam odnotowano największe obłożenie na poziomie 12% Gospodarstwa z dwóch ostatnich lat miały dużo niższe obłożenie (2008 r. – obłożenie 8%, 271 sprzedanych noclegów i 2010 r. – 4%, 168 noclegów) i w związku z tym uzyskały dochody niższe średnio o ok. 70% w stosunku do roku 2006 i o ok. 60% niższe od dochodu z roku 2007. Zastanawiające jest jednak bardzo niskie obłożenie w obiektach z roku 2010 zlokalizowanych w gminach bardzo atrakcyjnych turystycznie (u podnóża – gmina Mysłakowice i w obrębie Karkonoszy – gmina Podgórzyn). Obłożenie liczone jest według formuły: $\text{liczba sprzedanych noclegów} / (\text{liczba miejsc noclegowych} \times \text{liczba dni w sezonie}) \times 100\%$. Według autora wiąże się to z faktem, iż obiekty te w 30% świadczyły usługi tylko sezonowo i dysponowały średnio mniejszą liczbą miejsc noclegowych w porównaniu do badanej populacji w latach 2006 i 2007.

Przyjmuje się, że dla zapewnienia opłacalności usług agroturystycznych liczba sprzedanych noclegów powinna się kształtować w przedziale 60–80 w roku [Balińska, 2001, s. 96]. Dane te potwierdzają badania empiryczne Szarka, w których określono ilościowy i wartościowy próg rentowności usług turystycznych świadczonych przez gospodarstwa agroturystyczne w Polsce. Według Szarka „pokrycie kosztów całkowitych w przypadku świadczenia usług noclegowych gwarantuje sprzedaż 86 noclegów. W skali całego gospodarstwa wpływy w wy-

sokości 3066 zł gwarantowały pokrycie całkowitych kosztów poniesionych na prowadzenie działalności turystycznej” [Szarek, 2005, s. 212–218].

Na podstawie powyższych analiz można stwierdzić, że zarówno liczba sprzedanych noclegów, jak i uzyskany średni dochód z usług agroturystycznych w badanych obiektach były na wyższym poziomie niż próg rentowności określony przez Balińską i Szarka, co czyni tę działalność opłacalną.

Analizując uwarunkowania rozwoju turystyki należy wspomnieć o czynnikach ekonomicznych, do których zaliczamy m.in.: łatwość i dostępność pozyskiwania środków finansowych. Kapitał wykorzystany przy prowadzeniu działalności agroturystycznej może pochodzić z różnych źródeł i w zależności od tego można podzielić go na kapitał własny i obcy. Głównym źródłem finansowania analizowanych gospodarstw jest kapitał własny. Występuje on w formie rzeczowej (budynki z wolnymi pomieszczeniami dla gości, wyposażenie domowe i rolnicze, grunty), a także pieniężnej.

Tabela 3. Źródła finansowania działalności agroturystycznej

Wyszczególnienie	2006	2007	2008	2010
	%			
Kapitał własny	90	86	43	60
Kredyty bankowe	12	21	57	33
Fundusze UE	10	32	0	0
Pożyczki	24	21	0	7

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki badań wskazują, że duże zainteresowanie finansowaniem kapitałem obcym w postaci kredytów bankowych widoczne było jedynie wśród właścicieli obiektów Parku Krajobrazowego Dolina Baryczy. Niepokoi jednak fakt, że fundusze Unii Europejskiej w bardzo niewielkim stopniu przyczyniły się do organizacji usług turystycznych w analizowanych regionach (tabela 3).

Właściciele gospodarstw agroturystycznych jednak z dużą ostrożnością podchodzą do rozwoju działalności agroturystycznej wspartej środkami finansowymi pochodzącymi z kredytu, gdyż, jak pokazują badania Bott i Jaźwińskiego 58,9% ocenia istniejący system kredytowy jako niekorzystny [Bott, Jaźwiński, 2002, s. 12]. Przeszkodą w zaciągnięciu kredytu jest najczęściej brak środków finansowych na niezbędny wkład własny w planowane inwestycje (np. przy korzystaniu z funduszy UE), wysokie oprocentowanie, niewystarczające dla banku zabezpieczenie.

Istotnym czynnikiem rozwoju działalności agroturystycznej są zasoby ludzkie. To one w odniesieniu do przedsiębiorczości wydają się być najistotniejszym elementem i motorem rozwoju gospodarki. Na charakterystykę społeczności wiejskiej składają się następujące zmienne: struktura wiekowa, kwali-

fikacje siły roboczej wyrażające się w poziomie wykształcenia, a także źródła utrzymania ludności [Zawisza, Dończyk, 2010, s. 81].

Kapitał społeczny skupia w sobie takie czynniki jak: przedsiębiorczość mieszkańców wsi, zdolność do samoorganizowania się i współdziałania. System więzi społecznych, wzajemne zaufanie mogą zaowocować podejmowaniem nowych form działalności przez mieszkańców, a wywołany proces imitacji, czyli naśladowania pierwszego adaptatora, wpływa na wzmocnienie kapitału społecznego, a tym samym na rozwój obszarów wiejskich. Świadczenie usług agroturystycznych jest możliwe tylko wówczas, gdy mieszkańcy charakteryzują się pewnym zasobem czynników kapitału społecznego, który może zostać pomnożony dzięki agroturystyce [Kosmaczewska, 2007, s. 161].

Przeprowadzone badania wskazują, iż w analizowanej populacji mamy do czynienia z omawianym powyżej procesem imitacji, który uwidocznił się w motywach podejmowania działalności agroturystycznej. Przykład sąsiadów i znajomych był inspiracją dla co czwartego kwaterodawcy w 2006 roku i co trzeciego w 2007 roku (tabela 1).

Analizując kapitał społeczny w badanych obiektach brano pod uwagę następujące dane: wiek i wykształcenie gospodarzy, znajomość języków obcych oraz współpraca z innymi instytucjami.

Tabela 4. Wiek gospodarzy prowadzących usługi agroturystyczne

Wyszczególnienie	2006	2007	2008	2010
	%			
< 20 lat	0	0	2	0
20–35 lat	18	20	5	13
36–45 lat	28	30	14	20
46–55 lat	35	39	70	40
> 56 lat	19	11	9	27

Źródło: opracowanie własne.

Podejmowanie działalności agroturystycznej jest jednym z przejawów przedsiębiorczości, która to w środowiskach wiejskich pojmowana jest jako aktywność zmierzająca do zarobkowania. Przeprowadzone badania wykazały, że takie zachowania są najczęstsze wśród respondentów w grupie wiekowej od 46 do 55 lat (tabela 4). Nieznacznie mniejszą populację stanowili kwaterodawcy w przedziale od 36 do 45 lat. Respondenci deklarowali głównie średnie i wyższe wykształcenie.

Przedsiębiorczość gospodarzy przekłada się na ich dość dużą aktywność zawodową w pozyskiwaniu środków finansowych. Świadczenie usług turystycznych nie było w wielu przypadkach jedyną działalnością podejmowaną przez respondentów. W dwóch pierwszych latach badań co czwarty gospodarz, a w ostatnim roku co drugi badany prowadził działalność gospodarczą. Wielu respondentów otrzymywało wynagrodzenie z tytułu umowy o pracę (tabela 5).

Tabela 5. Inne źródła utrzymania gospodarzy prowadzących usługi agroturystyczne

Wyszczególnienie	2006	2007	2008	2010
	% populacji			
Działalność rolnicza	44	64	96	53
Działalność gospodarcza	26	25	15	53
Działalność turystyczna	100	100	100	100
Umowa o pracę	34	21	42	13

Źródło: opracowanie własne.

Znajomość języków obcych u kwaterodawców to bardzo istotna umiejętność w kontekście coraz częstszych przyjazdów turystów zagranicznych. Cechę tę badano w trzech pierwszych populacjach. Wyniki badań wskazują, iż około 70% respondentów przygotowanych jest do przyjęcia turystów z Niemiec. Prawie połowa kwaterodawców włada językiem angielskim i rosyjskim (tabela 6).

Tabela 6. Znajomość języków obcych kwaterodawców

Wyszczególnienie	2006	2007	2008
	%		
Język angielski	50	61	23
Język niemiecki	72	71	69
Język francuski	2	21	8
Język rosyjski	48	43	58
Język hiszpański	0	7	0
Brak znajomości języka obcego	2	14	13

Źródło: opracowanie własne.

Przeprowadzone badania wskazują na dość dużą skłonność kwaterodawców do zrzeszania się i współpracy. Jest to zjawisko bardzo pozytywne i charakteryzuje głównie rolników świadczących usługi turystyczne. Grupy przedsiębiorców reprezentujących inne formy działalności gospodarczej są dużo mniej skłonni do współpracy w ramach tej samej aktywności gospodarczej.

Tabela 7. Instytucje, z którymi współpracują właściciele gospodarstw agroturystycznych

Wyszczególnienie	2006	2007	2008	2010
	%			
Ośrodki Doradztwa Rolniczego	68	71	42	40
Stowarzyszenia Agroturystyczne	70	71	100	47
Polska Federacja Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne”	49	39	4	7
Polska Organizacja Turystyczna	4	14	0	20
Dolnośląska Organizacja Turystyczna	9	14	0	13
Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa	32	18	23	47
Urząd Gminy	4	-	-	-
Prasa i telewizja	2	-	-	-

Źródło: opracowanie własne.

Wielu kwaterodawców zdecydowało się na członkostwo w stowarzyszeniach agroturystycznych licząc na wspólną promocję, doradztwo, reprezentację ich interesów wobec władz samorządowych, wymianę doświadczeń (tabela 6). Według respondentów olbrzymią rolę odegrały i nadal odgrywają Ośrodki Doradztwa Rolniczego. Rolnicy uczestniczyli w licznych szkoleniach agroturystycznych, organizowanych przez ośrodki, wyjazdach studyjnych do podobnych gospodarstw za granicą. Ośrodki promują gospodarstwa na swoich stronach internetowych, na ulotkach i w katalogach, organizują stoiska z ofertami agroturystycznymi na licznych targach i festynach. Gospodarstwa, które zdecydowały się lub zastanawiają się nad kategoryzacją bazy noclegowej współpracują z Polską Federacją Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnne”. Właściciele korzystający z preferencyjnych kredytów lub dofinansowania ze środków Unii Europejskiej współpracowali z Agencją Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. Nieliczni kwaterodawcy kontaktowali się z lokalnymi i regionalnymi organizacjami turystycznymi, telewizją, prasą czy władzami samorządowymi.

PODSUMOWANIE

Rozwój turystyki na obszarach wiejskich jest zdeterminowany wieloma czynnikami. Do najistotniejszych należą walory przyrodniczo-antropogeniczne, czynniki społeczne i ekonomiczne oraz otoczenie.

Tereny góryste Dolnego Śląska stwarzają duże możliwości rozwoju turystyki, która jest alternatywą i źródłem dodatkowego dochodu dla gospodarstw rolnych gospodarujących w niekorzystnych warunkach. Perspektywa dodatkowego zarabkowania zaktywizowała przeważającą część badanych respondentów. W analizowanych obiektach decydujący wpływ na zainteresowanie rolników i rozwijanie przedsięwzięć turystycznych na wsi miały także walory przyrodnicze. Badani respondenci reprezentowani byli głównie przez osoby w wieku od 36 do 55 lat ze średnim i wyższym wykształceniem. W wielu przypadkach działalność agroturystyczna nie była jedynym dodatkowym zajęciem przynoszącym dochód, co świadczy o przedsiębiorczości gospodarzy. Niestety, tylko niewielu z nich skorzystało z dofinansowania ze środków Unii Europejskiej, organizując działalność agroturystyczną głównie w oparciu o kapitał własny. Współpraca z innymi gospodarstwami oraz instytucjami świadczy o otwartości gospodarzy, chęci zdobywania wiedzy i umiejętności. Badania wykazały, że uzyskane dochody stanowią uzupełnienie budżetów domowych rolników, a ich wysokość skorelowana jest z długością okresu świadczenia usług turystycznych, a także z atrakcyjnością i rodzajem oferty (sezonowa, całoroczna).

LITERATURA

- Balińska A., 2001, *Ekonomiczne i pozaekonomiczne skutki rozwoju agroturystyki w wybranych gminach nadbużańskich*, Roczniki Naukowe SERiA t. III, z. 6, Poznań – Warszawa.
- Bott A., Jaźwiński I., 2002, *Możliwości finansowania turystyki wiejskiej ze środków Unii Europejskiej*, „Ekonomiczne Problemy Turystyki” nr 2 (341), Uniwersytet Szczeciński, Szczecin.
- Czyżewski A., Henisz A., 2000, *Ziemia i jej renty w procesie gospodarowania*, Management, Technical University Press, Zielona Góra.
- Drzewiecki M., 1995, *Agroturystyka – założenia, uwarunkowania, działania*, Instytut Wydawniczy „Świadectwo”, Bydgoszcz.
- Kopeć B., 1983, *Metodyka badań ekonomicznych w gospodarstwach rolnych*, Skrypt AR we Wrocławiu nr 269.
- Kosmaczewska J., 2007, *Wpływ agroturystyki na rozwój ekonomiczno-społeczny gminy*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Plan rozwoju obszarów wiejskich na lata 2004–2006*, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Warszawa 2003.
- Popik Ł., 2012, *Ekonomiczne i prawne aspekty świadczenia usług turystycznych na terenach wiejskich*. Praca magisterska napisana pod kierunkiem Izabeli Kurtyki w Instytucie Nauk Ekonomicznych i Społecznych na Uniwersytecie Przyrodniczym we Wrocławiu.
- Stachak S., 1978, *Metody nauk ekonomiczno-rolniczych w zarysie*, Skrypt AR w Szczecinie.
- Szarek S., 2005, *Ilościowy i wartościowy próg rentowności usług turystycznych świadczonych przez gospodarstwa agroturystyczne*, „Wieś i Rolnictwo” nr 4 (129), Warszawa.
- Zawisza S., Dończyk M., 2010, *Rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich na przykładzie gminy Gostycyn [w:] Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. Stan i perspektywy rozwoju*, red. K. Krzyżanowska, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.

Streszczenie

W opracowaniu dokonano analizy uwarunkowań rozwoju turystyki na obszarach wiejskich Dolnego Śląska ze szczególnym uwzględnieniem terenów górskich. Wykazano, że rozwój agroturystyki może stanowić alternatywne formy działalności małych gospodarstw rolnych gospodarujących w niekorzystnych warunkach do produkcji rolniczej. Spośród różnych rodzajów działalności pozarolniczej świadczenie usług turystycznych oparte jest na atrakcyjności środowiska przyrodniczego, a także na przedsiębiorczości oraz otwartości gospodarzy. Badania wykazały, iż działalność agroturystyczna generowała dodatkowe dochody, a ich wysokość uzależniona była od liczby lat świadczenia usług oraz od rodzaju oferty.

Conditions for Development of Rural Tourism in Lower Silesia with Particular Reference to Mountain Areas

Summary

The paper analyzes the determinants of tourism development in rural areas of Lower Silesia, with particular reference to mountain areas. It was shown that the development of tourism can provide an alternative form of small farms in adverse conditions for agricultural production farming. Among the different types of non-agricultural activities tourist services are based on the attractiveness of the natural environment as well as entrepreneurship, openness hosts. Studies have shown that the agrotouristic activities generated additional income and their height was dependent on the number of years of service and the type of offer.